

Les carboneres

JUANJO

Seguint el meu particular recorregut per les feines antigues, eines en desús, etc., aquesta vegada li ha tocat el torn a les carboneres. El nostre poble no ha sigut un poble de molt de bosc, -Em refereixo a aquest segle i finals del passat- ja que tot el seu terme ha estat ben aprofitat per a l'agricultura. Tot i això, s'ha produït carbó, i especialment arran de les gelades del 46 i del 52 quan va aprofitar-se la llenya procedent de les oliveres, garrofers i ametllers morts. Alguns carboners que tenien una dedicació més exclusiva es desplaçaven, per a fer carbó, als grans carrascars dels Ports-Maestrat. La zona compresa entre les poblacions de Morella, Ares, Catí i Vallibona era una de les més importants en quant a producció i qualitat de la Comunitat Valenciana. Encara ara, els qui ens agrada recórrer les nostres comarques a peu, podem endevinar el gran bosc que hi havia abans de talar-lo. Poc a poc va recuperant-se.

El procés de fer carbó vegetal no és altra cosa que llevar-li l'aigua que conté la llenya mitjançant una combustió controlada, de manera que amb molt menys volum i pes té el mateix poder calorífic. Fàn falta uns quatre kg de llenya per fer-ne un de carbó. La seva utilització va ser molt variada. S'aprofitava, sobre tot, per a ús domèstic en cuines i brasers, però també servia de combustible per a motors de tot tipus, fins que els nous sistemes energètics com l'electricitat, el gas o el gas-oil s'imposaren a partir del anys 60.

De carboneres hi havia de diferents tipus. En parlem de les més corrents, les de planta rodona amb ullal. Primer que res calia tallar i preparar la llenya convenientment. Als carrascars es solia talar els arbres arran de terra amb destrat. Si es tractava d'arbres cultivats -oliveres, garrofers i ametllers- s'arrancaven d'arrel per a poder sembrar-ne altres. En tenir la matèria prima preparada es feia el sòtol de la carbonera. En un lloc a ser possible arreugerat del vents dominants, es procedia a netejar el terreny i anivellar-lo. Depenent de la grandària que es volia fer la carbonera -també anomenada sitja o pila de carbó-, l'esplanada tenia que ser més o menys gran. Una carbonera podia tenir uns 6 metres de diàmetre per 2 ó 3 d'alçària i eixien uns 4.000 kg de carbó. No obstant, les dimensions eren molt variables; mentre es feien grans carboneres que podien produir més de 30 tones de carbó -sobre tot a la part de València-, se'n feien altres de xicotetes amb una producció de menys de 200 kg. Aprofitant el desnivell del terreny o bé recolzant alguns troncs entre

ells, es construïa la barraca on dormia el carboner. Sempre prop de la sitja, per a tenir-la vigilada no es podia dormir tranquil mentre durava la combustió. Les dones dels carboners solien anar a fer-los el menjar si estaven prop del poble o del mas, o es quedaven a viure en la cabanya si estaven lluny.

Amb la llenya preparada i el sòtol anivellat calia bastir la carbonera. Es començava per la base, lo que s'anomenava fer el llit. Si hi havia llenya prou grossa, com soques o troncs, es posaven contra el terra i servien de llit a la resta de branques. En el cas de mancar la llenya grossa i sobre tot en carboneres menudes, es feien llits elevats utilitzant branques llargues posades damunt de pedres. El motiu era que la llenya que tocava a terra no solia fer-se carbó i tenien que procedir després a fer el recuit -així s'anomenava al procés de fer una carbonereta xicoteta per a coure les restes de llenya que no s'havien fet carbó-. Els troncs s'anaven arreglant de forma circular, deixant un espai rodó d'uns 40 cm al centre, anomenat l'ullal. La llenya més grossa es posava baix i al centre, per a anar posant cap a munt i cap a fora les branques més primes. Era important, sobre tot, que en la construcció no hagués massa escletxes per on poguera passar molt d'aire, la qual cosa faria que es cremara massa la llenya. Alguns carboners diuen que la llenya grossa té que anar al cantó del sol, ja que la calor d'aquest fa que la sitja tinga més tiro cap aquest costat. Altres diuen que ells posaven la més grossa a la part que el nivell del terreny era més baix, assegurant que era ací on es coïa abans. Tal volta tots dos tinguen raó, ja que al fer les carboneres al recer del vent dominant -que en la nostra comarca és del nord-, la part baixa del terreny solia coincidir en el sud o cantó del sol.

En tenir tot el munt de troncs i branques arreglat, el següent pas era el de cobrir-ho tot amb terra. Damunt la llenya es posava una capa de fenàs o qualsevol tipus de brossa que hi hagués en les proximitats, fins i tot la remulla dels arbres tombats feta a gavells i després d'haver estat uns dies amb pedres damunt per a compactar-se. Aquesta brossa tenia la missió d'impedir que la terra caiguera dintre de la carbonera. Si la terra estava assaonada es recobria millor i no s'esmunyia. De vegades, si tenien aigua a prop, banyant la terra aconseguien que no caiguera cap als costats. En carboneres grans m'han parlat de dos mètodes de fortificar-les. Un, més utilitzat en els camps de cultius, era fer una valona. Consistia en fer un o dos cordons de rames o